

LESEPLAN FOR KRÅKERØYSKOLENE

FREDRIKSTAD KOMMUNE

FORORD

I 2015 startet arbeidet med å lage en felles plan for lesing, som skulle gjelde 1. - 10. trinn.

Lærere fra hver av barneskolene og ungdomsskolen satte seg sammen, tenkte stort og la grunnlaget for planen.

Utgangspunktet vårt var at gode leseferdigheter er avgjørende for å mestre alle fag. Dermed måtte det slås fast at alle lærere er leselærere. Det var viktig for oss å sikre alle elevene på Kråkerøy et felles utgangspunkt. Et av målene var å fange opp elever som sliter med lesing. Et annet mål var å gi elevene felles verktøy som de kan bruke på ungdomsskolen og videre i livet.

Vi leste leseplaner fra andre kommuner, vi fikk veiledning og råd av Vigdis Refsahl og langsomt tok planen form. Etter to år med jevnlig samlinger i ressursgruppa, en rekke diskusjoner, endringer og kompromisser, har vi kommet fram til en plan.

Planen kan brukes som inspirasjon når du lager årsplaner i faget ditt og den er førende for arbeidet med din undervisning i fag.

Innhold

FORORD	3
INNLEDNING	5
Kapittel 1	7
HVA ER LESING?	7
1. Fonologisk bevissthet.....	8
2. Ordavkoding.....	9
3. Flytende lesing	11
4. Leseforståelse	12
5. Leseinteresse	13
Kapittel 2	14
LÆRINGSSTRATEGIER	14
Læringsstrategier - progresjonsplan	15
Læringsstrategiene - forklaring	16
Kapittel 3	21
KARTLEGGING OG ETTERARBEID	21
Kartleggingsverktøy	22
Tiltak for elever som ligger nær eller under kritisk grense.....	25
Tips til tilpasset opplæring.....	26
Intensive lesekurs	26
Hva gjør vi etter lesekurset?.....	28
Kapittel 4	29
SKOLEBIBLIOTEK	29
Leseestimulerende tiltak på ulike trinn.....	30
Kapittel 5	31
SKOLE-HJEMSAMARBEID	31
Kilder	32

INNLEDNING

Lesing er en grunnleggende ferdighet i alle fag. Å være **en funksjonell leser** henger sammen med de andre grunnleggende ferdighetene; skriftlig, muntlig og digital ferdighet. Som lærer er du ansvarlig for lesing i fagene dine. Alle lærere er leselærere. Vi må jobbe med språk- og begrepsforståelse i alle fag og på alle trinn.

Denne leseplanen skal inspirere og hjelpe deg som lærer når du planlegger, gjennomfører og evaluerer arbeidet med lesing. Det være seg i for eksempel norsk, matte, engelsk, samfunnsfag, naturfag og KRLE. Det gjelder også de praktisk-estetiske fagene. Den skal fungere som et verktøy for deg og understreke hvor viktig leseferdighet og leseforståelse er i alle fag. Den skal også gi oss en felles forståelse av hva som bør gjøres når elevenes leseutvikling går sakte eller har stoppet opp.

Leseplanen er også en informasjon til de foresatte om hvordan vi jobber med lesing på skolene, og hvordan de kan bidra til en god leseutvikling hjemme. Den skal favne alle skoletrinn på Kråkerøyskolene, fra 1. til 10. trinn og gjøre overgangen fra barnetrinnet til ungdomstrinnet enklere.

LESEPLAKATEN

- ✓ Alle lærere er leselærere.
- ✓ Lesekompetanse omfatter leseglede, leseferdighet, lese- og læringsstrategier og informasjonskompetanse.
- ✓ Å velge den riktige teksten er avgjørende for elevens engasjement og læringsutbytte.
- ✓ Høytlesing er vel anvendt tid.
- ✓ Å snakke om tekster og bilder utvikler leseforståelse.
- ✓ Effektive lese- og læringsstrategier kan læres. Å snakke om leseprosessen er første skritt.
- ✓ Det eleven får til med veiledning og støtte i dag, kan han få til alene i morgen – gradert støtte
- ✓ Lesing og skriving henger sammen. Undervisning i skriveprosessen støtter leseprosessen.
- ✓ Innbydende omgivelser og lett tilgang på bøker er god lesestøtte.
- ✓ Positive forventninger og tilbakemeldinger er drivkraft i leseopplæringen.

(Haugesundskolen, 2018)

Kapittel 1

HVA ER LESING?

Lundberg og Herrlin (2008) beskriver fem viktige dimensjoner for utvikling av leseferdighet.

Nedenfor vil vi gå nærmere inn på hver enkelt av disse og konkretisere for læreren hvordan hvert stadium kan jobbes med gjennom leseopplæringen i grunnskolen.

De fem dimensjonene er *fonologisk bevissthet*, *ordavkoding*, *leseflyt*, *leseforståelse* og *leseinteresse*. Dimensjonene inngår i et samspill og leseutviklingen hos den enkelte elev, men følger ikke alltid i samme rekkefølge.

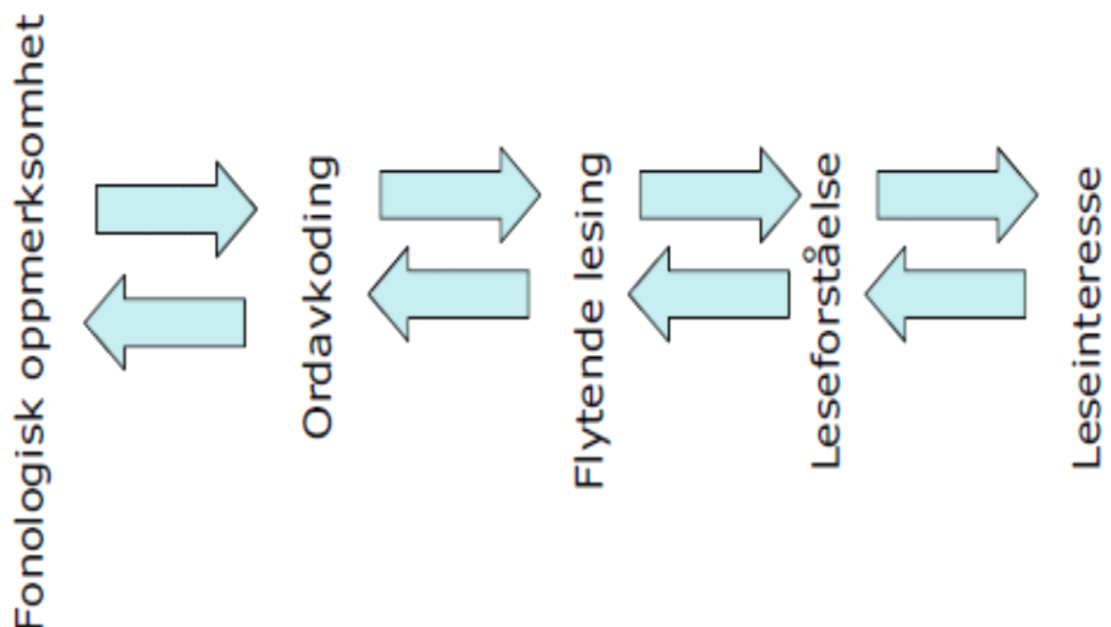

Fig. 1 Leseutviklingens fem dimensjoner, (Lundberg & Herrlin, 2008)

1. Fonologisk bevissthet

Det er alltid spennende å møte et nytt kull med førsteklassinger. De fleste av dem er fulle av forventninger om alt de skal lære. Når du spør dem om hva de skal gjøre på skolen svarer de fleste; lære å lese. Foreldrenes forventninger til hva barnet deres skal lære kan være like store, om ikke større.

Elevene møter med ulike erfaringer, kunnskaper og forutsetninger. Dette er en stor utfordring for oss som tar dem imot. De fleste elevene kan skrive navnet sitt, flere kan noen bokstaver, noen kan hele alfabetet og noen kan lese. Andre igjen kan knapt holde i blyanten og kjenner få eller igjen bokstaver. Vi lærere skal innfri forventninger, bli kjent med og skaffe oss kunnskap om hva det enkelte barn mestrer. Ut ifra denne kunnskapen planlegger vi vår undervisning.

Et tidlig kjennetegn på språklig bevissthet, er bl.a. at man kan høre at ord rimer, og at man selv kan lage rim. Det innebærer at man kan flytte oppmerksomheten fra hva ordet i seg selv betyr, til hvordan ordet lyder og hvilke lyder ordet består av. Systematisk arbeid med språkleker (Jørgen Frost) støtter denne utviklingen.

Denne bevisstheten danner grunnlaget for utviklingen av leseferdigheten. Vi må sørge for at elevene har dette grunnlaget før vi starter med den formelle innlæringen.

Mål	Tiltak
<p>Kunne lytte ut, høre og lage rim</p> <p>Kunne dele ord i stavelser</p> <p>Kunne lytte ut vokaler og diftonger</p> <p>Kunne vite at bokstaver representerer lyder</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Jobbe med Språkleker, utforskende skrijving og lesing på høsten i 1. klasse. Barna erfarer gjennom dette bokstaver og lyder selv. Dette styrker den <u>funksjonelle</u> bokstavinnlæringen. Funksjonell bokstavkunnskap innebærer at eleven kan koble fra bokstaver til språklyder og omvendt (Artikkel om bokstavlæring). • Jobbe med rim og rytme i språket. • Lek med språklyd • Lekeskriving, friskriving (Se artikkelen At skrive sig til læsning) • Sjekke at alle elever har automatisert bokstavene og lydene, uansett hvilket klassetrinn de er på.
<p>Mestre fonembytte</p> <p>(Eks les ordet bil. Bytt ut b med p, hva blir ordet da?)</p>	

2. Ordavkoding

Ordavkoding bygger på fonologisk bevissthet, ortografisk bevissthet og ordforråd.

Ordavkodingen er essensielt og må bygge godt på den fonologiske dimensjonen. Det er derfor viktig at man jobber med ortografisk analyse, lære å lese med lyder og deretter ordavkodingen. Man må oppdage ordene.

Vigdis Refsahl anbefaler at begynneropplæringen starter med en oppdagende og uformell bokstavinnlæring (funksjonell innlæring). Det vil si at elevene skal ha tilgang til alle bokstaven. De skal få svar på sine spørsmål om bokstaver og språk, leke med lyder og språk og kunne lekeskrive. På denne måten lærer barn å utforske og oppdage egne avkodingsstrategier som de kan benytte seg av i videre språkinnlæring. Det er altså viktig at barna selv oppdager ordene og ordavkoding.

Hun anbefaler å vente med formell bokstavinnlæring til etter jul i 1. klasse slik at man først rekker å etablere egne avkodingsstrategier. Formell bokstavinnlæring innebærer en systematisk innlæringen med treningsøvelser knyttet den enkelte bokstav, repetisjon av bokstaver og ord.

Mål	Tiltak
<p>Kunne alle bokstavlydene, bokstavnavn og grafemene (eks: sj/kj-lyden)</p> <p>Kunne bruke alle bokstavene og lydene funksjonelt.</p> <p>Elevene må lære å lese riktig fonologisk.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Fortsette å jobbe med språkleker og utforskende lesing og skriving. • Det anbefales deretter en rask progresjon; inntil tre bokstaver i uka, i den <u>formelle</u> bokstavinnlæringen. • Når bokstavlydene er gjennomgått, er det svært viktig med flere repetisjoner. Slik sikrer vi at alle bokstavlydene sitter for alle elevene før vi starter med å trekke sammen lydene til ord. • Detaljanslere og trene på høyfrekvente /ikke-lydrette ord. Analysere de sammensatte grafemene (kj, skj, sj) <p>Ungdomsskolenivå: Dette er også viktig å være klar over for de eldre elevene, spesielt ved innlæring av andre språk, og ukjente faguttrykk. Minn elevene på å lese nøye.</p>
<p>Kunne kjenne igjen enkle småord som ordbilder – ortografisk ordavkoding.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ortografisk ordavkoding er en umiddelbar gjenkjenning av ord, basert på fonologiske prosesser. Vi må altså jobbe med lydrette og ikke-lydrette ord og analysere dem fonologisk/utforskende, før de skal kunne gjenkjennes.

Kunne trekke sammen lyder til ord både lydrette og ikke lydrette ord.	<ul style="list-style-type: none">• Lekeskriving, friskriving. (Se artikkelen At skrive sig til læsning)
Kjenne igjen forstavelse, ordstamme og endelse i ordet-morfologisk utvikling	<ul style="list-style-type: none">• Eksempel: Bar-stol-ene• For de eldre barna: Vis hvordan ord kan forstås ved å dele dem inn i ord i ordene (eks påtale-myndighetene. Hva menes med påtale, og hva menes med myndigheter?)
Utvikle ordforrådet	<ul style="list-style-type: none">• Dårlig ordforråd kan føre til problemer med ordavkoding hos en del barn. Det er derfor viktig å jobbe kontinuerlig med utviklingen av ordforrådet, for eksempel ved høytlesing, samtaler og begrepsavklaringer.

3. Flytende lesing

Med flytende lesing menes forståelse, tempo og setningsmelodi.

«Leseflyt er broen mellom avkoding og forståelse» (Lundberg & Herrlin, 2008).

Elever som leser flytende, kan identifisere ord og forstå samtidig. En forutsetning for dette er at 95% av ordene i en tekst må være forståelige for leseren. Dermed har de et bedre utgangspunkt for å jobbe med selve innholdet i teksten og ikke bare formen. Da får de fram den riktige setningsmelodien når de leser høyt og trenger ikke konsentrere seg om å gjenkjenne ordene. Dersom elever på høyere klassetrinn har dårlig leseflyt, må man gå tilbake til tidligere dimensjoner (jf. fig 1) for å finne hvor han/hun mangler ferdigheter.

TILPASSET LESESTOFF

Mål	Tiltak
Eleven skal vite når en tekst er for vanskelig.	<ul style="list-style-type: none"> • Lese og forstå det som står på linjene før de kan lese mellom linjene og tolke. • Knyttneveprøve. Hvis eleven ikke forstår 5 eller flere av ordene i teksten på 100 ord eller 10-12 linjer, er teksten for vanskelig. • Tren eleven i å være ærlig. Lærer gjør eleven oppmerksom på at han vet at eleven strever med dette tekstnivået, men likevel ønsker at eleven prøver seg på deler av teksten. Dette for å unngå at eleven dekker over/skjuler at han ikke forstår.
Eleven skal vite hva man skal gjøre når man har en tekst som er for vanskelig.	<ul style="list-style-type: none"> • Spørre om lærer kan tilpasse teksten til sitt nivå, eventuelt få en alternativ tekst. • Spørre om tips til steder å lete etter alternativ lærestoff. • Notere ned vanskelige ord. • Bruke funksjonelle lesestrategier som kan hjelpe forståelsen. • Se nytteverdien av det de skal lese.

4. Leseforståelse

Leseforståelse defineres som to prosesser som henger nøye sammen: Å hente ut informasjon fra teksten og konstruere egen mening (Anmarksrud & Refsahl, 2010). Språk er en forutsetning for å konstruere egen mening. [Vygotskys læringsteori](#) sier noe om at språket er byggesteiner for tenkningen. Språket blir dermed en nødvendig forutsetning for den intellektuelle utviklingen. Derfor må du som leselærer jobbe med språk- og begrepsforståelse i alle fag på alle trinn.

Forutsetning for god leseforståelse er at:

- eleven må ha gode avkodingsferdigheter og vite hva ordene i teksten betyr.
- eleven må ha relevant bakgrunnskunnskap for å forstå ny tekst og kunne nyttiggjøre seg av denne.

Anmarkrud & Refsahl (2010) beskriver begrepet [lesestrategier](#) som en spesialisert form for [læringsstrategier](#) som elever bruker når de skal lære fra en tekst.

Lesing består av både å ta stilling til, forstå og søke fakta i en tekst. Derfor deles lesingen inn i de tre områdene nedenfor. Dette er ikke nivåer, men områder som supplerer hverandre.

Mål	Tiltak
Område 1: Eleven skal kunne hente ut informasjon fra teksten (reprodusere)	<ul style="list-style-type: none"> • Se del 2 læringsstrategier, f.eks BISON, nøkkelord, nøkkelsetninger.
Område 2: Eleven skal kunne fortelle med egne ord det de har lest (anvende)	<ul style="list-style-type: none"> • Læreren må modellere og lære elevene gode lesestrategier i timene (jf læringsstrategier). Elevene må være aktive før de begynner å lese, under lesing og etter lesing.
Område 3: Eleven skal kunne tolke og reflektere rundt det de har lest (vurdere)	<ul style="list-style-type: none"> • Kontinuerlig arbeid med begrepslæring i alle fag. Refleksjon bør jobbes med på alle trinn.
Eleven skal tilegne seg ny kunnskap som danner grunnlag for egne meninger.	<ul style="list-style-type: none"> • Modellere og trene på lesestrategier i alle fag.
Eleven skal bli en strategisk leser og skal kunne nyttiggjøre seg av de ulike lesestrategiene	

5. Leseinteresse

Mål	Tiltak
<p>Elevene skal utvikle interesse for å lese</p> <p>Elevene skal få oppleve at lesing er interessant, spennende, lærerikt og følelsesmessig engasjerende</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Læreren bør knytte den nye teksten til noe som er kjent for elevene (førlesing). • Læreren bør gi konkrete lesebestillinger med tydelige kriterier, slik at elevene vet <i>hvorfor</i> de skal lese en tekst. Lesingen bør gi mening. • Elevene skal delta i litterære samtaler. • Mestringsopplevelser gir leseinteresse, og mestring kan oppnås ved å kunne bruke ulike lesestrategier til ulike tekster. Det er viktig at elevene får tilpassede tekster • Gi konkret og målrettet ros i forhold til både innsats og prestasjoner. • Ved å variere måten man leser fagteksten på, kan leseinteressen økes. Bruk høytlesning hvor læreren modellerer, lesing i små grupper og stillelesing. • Lærere og elever bør dele gode leseopplevelser med hverandre, både skjønnlitterære og faglitterære. Alle lærere bør vise at de leser og at det å lese er interessant og givende. • Lærerne bør holde seg oppdatert på hva skolebiblioteket kan tilby og bruke biblioteket aktivt. • Det må settes av tid til lesing hver uke i alle fag!

Idéer til lesestimulerende tiltak som kan gjøres på alle trinn:

Elevene bør få tilgang til å lese [txt-heftene](#) fra [Foreningen !les](#) for å bli inspirert til å lese ny ungdomslitteratur. Lesekonkurranser, [Bokslukerprisen](#), lesevaker, forfatterbesøk, bokcafé, leselarver, lesekort, leselogg, tverrfaglig reiselivsmesse, temautstillinger, taktile oppgaver knyttet til et litterært tema, markere Verdens bokdag, delta i [Uprisen](#), [Sommerles](#), lesebingo, påskekrim.

Kapittel 2

LÆRINGSSTRATEGIER

Læringsstrategier handler om at elevene skal lære seg ulike måter tilegne seg kunnskaper og ferdigheter på. Strategiene brukes for å aktivisere den enkeltes bakgrunnskunnskap, noe som igjen forsterker innlæringen. De brukes også for å organisere kunnskap på en oversiktlig måte, noe som gir økt læringsutbytte.

Vi trenger læringsstrategier for å:

- Skaffe oss kunnskap og informasjon
- Holde oss orientert i samfunnet
- Utvikle språket vårt - få et rikere språk
- Få nye og gode opplevelser gjennom bl.a. skjønnlitteratur. Det kan hjelpe oss til å forstå andres liv, opplevelser, tanker og meninger.

Å kunne bruke læringsstrategier:

- Krever at den som skal bruke strategiene kan og vil utvikle strategien for å lære
- Krever at brukeren selv ønsker å lære
- Hjelper den enkelte til å være aktiv i forhold til læringen
Du må være aktiv i forhold til å velge hva, hvordan og hvorfor du skal lære.

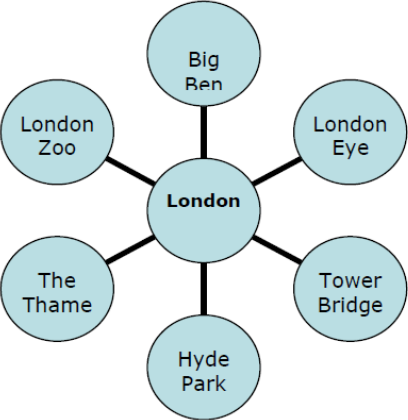

All innlæring bør gjennomføres i fire faser (Santa & Engen, 2003)

1. Introduksjon/presentasjon	Nå skal vi jobbe med....fordi.... Denne strategien kan være smart å bruke
2. Modellering	Gjennomgå strategien/arbeidsprosessen ved bruk av enkle eksempler, tenke høyt.
3. Veiledet øving/praksis	Elevene bør få prøve seg på egen bruk av strategiene uten å bli vurdert, men får tilbakemelding fra lærer.
4. Eleven i selvstendig arbeid	Viderefører strategiene som en del av eget læringsrepertoar

Læringsstrategier - progresjonsplan

Læringsstrategi	1.trinn	2.trinn	3.trinn	4.trinn	5.trinn	6.trinn	7.trinn	8.-10. trinn
Tankekart	X	X	X	X	X	X	X	X
Læresamtale	X	X	X	X	X	X	X	X
BISON		X	X	X	X	X	X	X
VØL				X	X	X	X	X
Prosessnotat matematikk				X	X	X	X	X
Sammen- drag					X	X	X	X
Nøkkelord					X	X	X	X
Venn- diagram						X	X	X
Kolonne- notat							X	X
Person- skjema							X	X

Læringsstrategiene - forklaring

Læringsstrategien <i>Klikk på begrepene for å se video av strategien i bruk</i>	Denne strategien kan være smart å bruke...
<p><u>Tankekart</u></p> 	<p>Tankekart Et tankekart kan brukes til førlesing ved å sette ned ideer på et ark, få overblikk over et emne eller en tekst, ha idemyldring. Det kan også brukes til etterlesing ved å organisere stikkord, vise sammenhenger mellom ideer og til å strukturere stoffet. Elevene får bedre forståelse for temaet når de tenker gjennom hvordan de kan strukturere det de har lest.</p> <p>Tankekartet er bygd opp på denne måten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hovedtemaet/ begrepet settes i midten. • Undertema/ underbegrep/ delemner plasseres i toerbobler i tankekartet. • Ut fra toerboblene kan elevene lage treerbobler. (strukturert tankekart). • Noen lærer ekstra godt hvis de illustrerer boblene, eller bruker farger på delemner.
<p><u>BISON</u></p> 	<p>Bison Denne strategien er en god førlesingsstrategi, som gir leseren overblikk over stoffet. Å ta et BISON-overblikk vil si å gjøre alle fem eller bare enkelte deler av punktene i BISON. Hver bokstav står for et punkt i strategien, og ved hjelp av et bilde og bokstavene er det enkelt for elevene å huske de ulike punktene. Leseren får et overblikk over teksten og får aktivert bakgrunnskunnskapen sin før selve leseaktiviteten begynner.</p>

	<p>Bilder og bildetekster.</p> <p>Studer all bilder og illustrasjoner, også tabeller og skjemaer. Husk å lese bildetekstene også.</p> <p>Innledning.</p> <p>Les innledningen til teksten. Innledningen er det første avsnittet i teksten. Der pleier forfatteren å skrive noe om hva hele teksten handler om.</p> <p>Siste avsnitt/sammendrag</p> <p>Les siste avsnitt i teksten. Der skriver forfatteren ofte et lite minisammendrag.</p> <p>Overskrifter</p> <p>Les alle overskriftene i den teksten du skal lese. En lang tekst er ofte delt opp i mindre deler, hver med sin overskrift.</p> <p>NB!-ord, ord som skiller seg ut.</p> <p>Les alle NB-ordene i teksten. NB er forkortelse for "notabene" og betyr "legg merke til". NB-ord er ord som leseren skal legge spesielt merke til. Ordene kan merkes på forskjellige måter: <i>kursiv</i>, <u>understreking</u>, fete typer, STORE BOKSTAVER.</p>
<p><u>Læresamtale</u></p> 	<p>Læresamtalen kan også brukes både under førlesing, lesing og etterlesing.</p> <p>Elevene samtaler om et emne, to og to eller i smågrupper. Elevene må formulere kunnskapen sin, og si med egne ord det han/hun kan. Læresamtalen skal brukes til å:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lære nytt stoff - sikre seg at elevene har forstått en oppgave - repetere - stille kritiske spørsmål til en tekst - diskutere og få høre andres mening <p>Læresamtalen kan brukes i alle faser av læringen, både korte</p>

øker og lange øker. Det viktigste er at elevene **snakker** om stoffet! Mulig gjennomføring: Handler om ulike måter elevene **kan** lære sammen på. Etter å ha lest en tekst, **kan** rollene fordeles slik:

1. runde – Startord: Jeg har lært at...
2. runde – Startord: Jeg mener den viktigste setningen er...
3. runde – Startord: Mitt faktaspørsmål er...
4. runde – Startord: Jeg lurer på...

I 3. og 4. runde skal den andre forsøke å svare på spørsmålene.

VØL

V	Ø	L
Skriver ned hva de vet om temaet	Hva de ønsker å vite før de søker i kilder	Hva de har lært etter å ha jobbet med stoffet.

VØL-skjema

Et VØL-skjema brukes av elevene til å aktivere forkunnskaper de har om et tema. De skal skrive hva de ønsker å lære mer om, før de søker etter informasjon i ulike kilder. Denne strategien er derfor god som både **førlesing** og **etterlesing**.

Prosessnotat i matematikk

-Knut la bort 10 kr av ukelønnen si hver uke. Hvor mye hadde han lagt bort (spart) etter 8 uker?

Navn: Ciro Kl.: _____ Dato: _____

SPØRSMÅL	Hvor mye hadde han spart etter 8 uker?	
JEG VET	Knut la bort 10kr av ukelønnen hver uke	
JEG VET OGSÅ	Han hadde spart 8 uker	
TEGNING		
OVERSLAG		
REGN UTE	$8 \cdot 10kr = 80kr$	HAR DU KONTROLLERT? ☒ JA ☐ NEI $80 : 10 = 8$
TEKSTSVAR	Han har spart 80kr på 8 uker	

77

Prosessnotat

Dette notatet er et godt verktøy for å sortere en tekstoppgave i matematikk. Elevene lærer å trekke ut viktig informasjon og å bli bevisst på hva oppgavene spør om.

Denne strategien er god å bruke i hele **leseprosessen** i matematikk.

Kolonnenotat

Begrepslæring:

Begrep	Tegning	Forklaring
Radius		Linje som går fra sentrum i sirkelen og ut til sirkellinja
Diameter		Linje som går fra sirkellinja, gjennom sentrum og videre til sirkellinja

Sammenlikning og struktur:

Religion	Tro	Opphav	Hellige skrifter
Kristendom	Gud Jesus	Midtøsten	Bibelen
Hinduismen	Veldig mange guder, f.eks: Shiva Krishna...	India	Bhagavadgita

Kolonnenotat

Elevene organiserer informasjon rundt en hovedidé i ulike kategorier eller kolonner. Et flerkolonnenotat kan brukes til å lage oversikt over ulike tema. Elevene lager en hovedoverskrift og underoverskrifter over hver kolonne.

Kolonnenotat kan brukes som **begrepslæring**, sammenlikning, eller for å **strukturere stoffet**.

Sammendrag

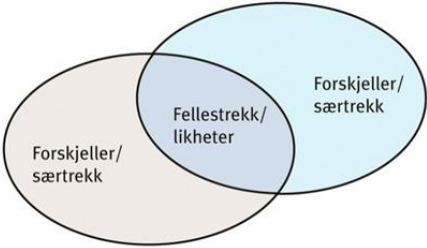
Eks på «rød tråd»

William Shakespeare
1564
Learned poetry at school
3 children
Wrote plays and worked as an actor in London

Sammendrag

Elevene henter ut de viktigste elementene i en tekst, og skriver en **ny sammenhengende tekst**. Denne ferdigheten kan man øve på ved å f.eks starte med et lite avsnitt. Stryk ut alle «fyllord» som ikke har betydning, stryk ut gjentakelser og synonymmer. Den informasjonen eleven sitter igjen med, kan sammenfattes til et sammendrag.

En annen mulighet er aktivitet «rød tråd». Tegn en rød tråd på et ark (som en marg) To elever leser annethvert avsnitt (f.eks i engelsk)

	<p>Etter hvert avsnitt skriver leseren nøkkelord eller nøkkelsetning. Når paret har jobbet seg gjennom teksten, skriver de et sammendrag ut i fra egne notater langs den røde tråden. Sammendraget kan skrives i fellesskap ved at de skriver en-to setninger hver til det avsnittet de selv leste.</p>								
<p><u>Personskjema</u></p> <p>Personskjema, fagtekster</p> <ul style="list-style-type: none"> • Navn.... • Hva personen gjør, stilling, posisjon.... • Land.. • Tre karaktertrekk..... • Er/var opptatt av... • Mener/mente at.... • Liker/likte ... • Tror på/trodde på.... • Er/var begeistret for.... • Er/var motstander av... <ul style="list-style-type: none"> •Medvirker til/medvirket til... •Tenker at/tenkte at.... •Skrev/komponerte/malte.... •Har/hadde en viktig rolle som... •Fikk..... <p>Hvor i teksten ble du klar over at....?</p> <p>Personskjema</p> <table border="1" data-bbox="256 1140 746 1330"> <thead> <tr> <th>Han sier:</th> <th>Han mener, tenker og føler:</th> <th>Hva han gjør, valg han foretar:</th> <th>Hvordan han ser ut, klesstil osv:</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> </tbody> </table>	Han sier:	Han mener, tenker og føler:	Hva han gjør, valg han foretar:	Hvordan han ser ut, klesstil osv:					<p>Personskjema</p> <p>Personskjema er en god etterlesingsstrategi. Den får elevene til å reflektere og lese mellom linjene. Denne strategien er ofte brukt i arbeidet med skjønnlitteratur, men egner seg også godt i nærlæsning av fagtekster i f.eks samfunnsfag og KRLE.</p> <p>Strategien strukturerer stoffet, hjelper eleven med å trekke ut det viktigste og får eleven til å tenke selv rundt den informasjonen han/hun har lest.</p>
Han sier:	Han mener, tenker og føler:	Hva han gjør, valg han foretar:	Hvordan han ser ut, klesstil osv:						
<p><u>Venndiagram</u></p> 	<p>Når personer, fenomen, land, dyr o.l skal sammenlignes. Elevene får en oversikt over, kan forstå og avdekke likheter og ulikheter. Kan brukes i alle fag.</p> <p>Et Venn-diagram brukes til å sammenligne hendelser, ting eller personer. Det består av to sirkler som overlapper hverandre.</p>								

Kapittel 3

KARTLEGGING OG ETTERARBEID

I dette kapittelet presenterer vi en oversikt over kartleggingsverktøy vi skal bruke. Under beskrivelsene av de ulike kartleggingsverktøyene finnes det forklaringer og tips til oppfølging.

Kartlegging	1. og 2. trinn	3.trinn	4.trinn	5.trinn	6.og 7. trinn	8.og 9. trinn	10.trinn
Kartleggingsprøve UDIR	X	X					
Lesesenterets bokstavprøve	X						
Lundberg og Herrlins leseutviklings-skjema	X	X	X				
Carlstens lesetest 2017			X	X	X	X	
Nasjonale prøver				X		X	
Ordkjedetesten		X	X	X	X	X (kun 8. trinn)	

Kartleggingsverktøy

Kartleggingsverktøy	Klassetrinn	Forklaring Resultatene registreres i Conexus Engage.
Lesesenterets bokstavprøve	1. og 2. trinn	Kan brukes fra starten av 1.skoleår for å kartlegge det enkelte barns bokstavkunnskap når det starter på skolen. Kan brukes for å se utviklingen underveis i skoleåret.
Lundberg og Herrlins leseutviklings-skjema	Fra 1.trinn	Viser utviklingen innen hvert av de fem dimensjonene i elevens leseutvikling.
Kartleggingsprøver fra UDIR Obligatorisk	1. - 3. VÅR	Formål: Å avdekke hvilke elever som trenger ekstra oppfølging, og et verktøy for å hindre frafall senere. Beskrivelse: Tid ca. 60 min, papirbasert. Måler ferdigheter som danner grunnlaget for god lese- og skriveutvikling. Prøvene speiler av progresjonen i utviklingen av leseferdighet: Fra språklig bevissthet, via bokstavkunnskap og ordlesing, til å lese ulike typer tekster med sammenheng og forståelse. Oppfølging: Bare av elever som faller under bekymringsgrensa
Nasjonale prøver Obligatorisk	5., 8. og 9. HØST	Formål: Hensikten med nasjonale prøver er å vurdere elevenes ferdigheter og utvikling i lesing. Nasjonale prøver i lesing måler i hvilken grad elevenes ferdigheter er i samsvar med kompetansemål i læreplanen, der leseferdigheter er integrerte. Dette innebærer at prøven er en prøve i lesing som grunnleggende ferdighet i alle fag. Beskrivelse: Prøven er digital, og tar 90 min. Oppgavene og tekstene er varierte, og måler alle aspektene ved lesing: 1. finne informasjon i teksten 2. tolke og forstå teksten

		<p>3. reflektere over og vurdere form og innhold i teksten</p> <p>Forberedelse: Den beste måten å forberede elevene til nasjonale prøver på, er å jobbe jevnt gjennom hele året med lesing. Dette gir bedre resultater enn å øve med tidligere prøver. Eksempeloppgaver og tidligere prøver skal brukes for å gjøre elevene kjent med oppgavetyperne og trygge i prøvesituasjonen.</p> <p>Oppfølging: Lærerveiledningen inneholder praktiske råd og tips for oppfølging av resultater. Analyserapporten og lærerveiledninger for oppfølging av resultatene publiseres etter planen 3. uke etter oppstart av hver prøve. La elevene delta i etterarbeidet!</p> <p>Kontakt hjem/skole: Et skriv til foreldrene legges i forkant ut på skolens hjemmeside, eller skrives ut og sendes med hjem. Resultatene gjennomgås i utviklingssamtalen.</p>
Nye Carlstens lesetest 2017	4. - 9. HØST OG VÅR	<p>Formål: Testen måler lesehastighet og leseforståelse samt forholdet disse imellom. I tillegg kartlegger den rettskriving og om eleven kan alfabetet. Elevene skal også gi en vurdering av seg selv i forhold til ulike fag på skolen; "<i>Hva synes jeg er vanskelig? Ønsker jeg hjelp til å komme videre?</i>"</p> <p>Beskrivelse: Prøven er papirbasert og det tar ca. 30 minutter å gjennomføre den.</p> <p>Oppfølging: Samtale om lesing og leseutvikling med eleven/elevsamtale.</p>
Ordkjedetesten	Fra 3.-9.trinn	<p>Formål: Testen kan gi en indikasjon på mulige lese- og skrivevansker, spesielt i forhold til ordavkoding (jfr kap.1 pkt.2 s 9).</p> <p>Beskrivelse: Elevene testes i forhold til hastighet og ferdighet på ordavkoding, ved at de må skille flere ord i rekke fra hverandre.</p>

		<p>Oppfølging: Ferdighetene vises i forhold til staninenivå. Dersom eleven viser lav stanineskår, kan det være aktuelt med intensivt lesekurs og å arbeide med stavelleslesing.</p>
Kartleggeren	Supplerende test	<p>Formål: Dette er et nettbasert kartleggings- og rådgivningsverktøy for rask og enkel testing av elevenes kunnskapsnivå i norsk. Brukes også for å kartlegge ferdigheter i matematikk og engelsk. <u>Kartleggeren</u> er ingen konkurrent til de nasjonale prøvene, men en utfyllende test.</p> <p>Beskrivelse: Elevene testes to ganger, før-test og etter-test, for å se utvikling. Kartleggeren tester følgende områder: <i>Leseferdighet</i> (ordbilder, skanning, skumming, leseforståelse), <i>Rettskrivning</i> (diktat, skrivemåte, stavefeil) og <i>Ordforråd</i> (synonymer, antonymer, fremmedord, ordvalg).</p> <p>Oppfølging: Etter at elevene er testet for annen gang, kommer en analyserapport. Denne kan lærer bruke videre i elevens utvikling. Individuelle arbeidsplaner (IAP) med konkrete undervisningsforslag genereres for hver enkelt elev, uansett faglig nivå. Nivåbaserte øvingshefter følger med. (Obs! Tiltakene må være i tråd med leseorien)</p>

Tiltak for elever som ligger nær eller under kritisk grense

Tiltak	Ansvarlig	Hyppighet
<p>Kontaktlærer eller spes.ped. lærer undersøker hva eleven får til og hva han trenger hjelp til. Bruke dynamiske kartleggingsverktøy som leseutviklingsskjema, ordkjedetest, diktat og flyt i lesingen for å finne den nærmeste utviklingssonen.</p> <p>Det kan også brukes andre kartleggingsverktøy som f.eks «Kartleggeren»</p>	Kontaktlærer	Høst og vår
<p>Ser på kartleggingsresultater blant annet i Conexus Engage.</p> <p>Samtale med kontaktlærer angående elever i kritisk sone for å avgjøre hvilke tiltak som skal settes i gang.</p>	Ledelsen/ spes.ped-koordinator	Høst og vår
<p>Lesekurs: Må ha tydelig struktur og rammer. Lærere som jobber med lesekurs skal ha veiledning av fagpersoner.</p> <p>Elever med større lesevansker/dysleksi får tilbud om touch-kurs og bruk av textpilot. Dette er anbefalt av PPT.</p>	Ledelsen/ spes.ped-koordinator	8-10 ukers varighet
<p>Elevene testes på nytt etter avsluttet tiltak.</p>	Spes.ped-koordinator og kontaktlærer	
<p>Ytterligere kartlegging. Hvis kartleggingen ikke munner ut i IOP, følger punktet tilpasset opplæring.</p>	Spes.ped.-koordinator	
<p>Tilpasset opplæring. Faglærerne har ansvar for kjenne til elevens nivå og ha kompetanse i å finne eller tilpasse tekster til den enkelte elevs leseferdighet.</p>	Faglærere	

Tips til tilpasset opplæring

Ferdighet	Hva	Hvem
Lese sammenhengende tekst raskt og flytende.	Repetert lesing Aski Raski	2.-6.klasse, men kan også brukes på eldre elever som tilpasset opplæring.
Systematisk arbeid med leseforståelse i de teksttunge fagene matematikk, naturfag, samfunnsfag og KRLE.	Start lesing og skriving i fagene Lesing i fagene Mer lesing i fagene	3.-4.klasse 5.-10.klasse 5.-10.klasse
Lese varierte tekster av ulik vanskegrad og trene opp leseforståelsen	Leseforståelse Serien har oppgaver på ulike nivåer knyttet til de forskjellige aspektene ved leseforståelse. Akka Bakka og Snipp, snapp, snute Serier med småbøker som trener elevenes leseforståelse gjennom morsomme og varierte øvinger.	1.-7.klasse

Intensive lesekurs

Våre lesekurs bygger på veiledning av Vigdis Refsahl ved Statped. Enkeltlærere ved alle skolene er kurset og veiledet av henne.

Mål for lesekurs

Hovedmålet for lesekursene er å øke lesekompetansen hos den enkelte elev. Målet med å ha lesekurs er å kunne gå tilbake til den enkelte elevs mestringsnivå. Å finne tilbake til nivået der eleven falt av i leseprosessen er veldig viktig for både å bygge opp elevens mestringsfølelse og for å komme videre i leseferdighetene. Noen elever trenger flere lesekurs før de er innenfor normalvariasjonen. Dessuten er det viktig at leseprosessen fortsetter ETTER lesekurset. Det betyr at faglærerne legger til rette for at leseutviklingen kan fortsette, og ikke stagnere p.g.a for vanskelige tekster.

Rammen for lesekurs

Vigdis Refsahl anbefaler at et intensivt lesekurs bør gjennomføres 3-5 ganger pr uke i en periode på 8-10 uker. Hver økt bør vare i 90 minutter, og bygges opp etter helhetsmetoden. En lesekursøkt som skal bygges opp etter helhetsmetoden, skal deles inn tre deler.

Det handler om:

A – lese med hjelp, B – jobbe med detaljoppgaver og

C – helhet gjennom å lese teksten igjen.

Fase	Innhold og oppgaver	Fokus
A Tekst 80% Språklig helhet Lese med hjelp Prøvelese	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lærer leser først – følg med – snakk om innholdet 2. Les selv – lærer markerer ord som er litt vanskelig å lese. 3. Snakk om målene før arbeidet – hva blir viktig. 	Fokuserer på forståelse av tekst Førlesing
B Detaljoppgaver Eksempler på aktiviteter. Flere finnes bl.a i linken til Vigdis Refsahl.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Silhuettdiktat 2. Finne vokaler og dele ord i stavelser 3. Finn ord i teksten og skriv dem inn i gitter 4. Puslehistorier 	Bli bevisst lyder, bokstaver, vokaler og stavelser i skrevne ord.
C Lesing med veiledning Integrert lesing Repetert lesing Selvstendig lesing	<ol style="list-style-type: none"> 1. Les teksten alene – la lærer minne deg på hvordan du skal lese ord som er vanskelige. 2. Les teksten flere ganger – til du leser helt flytende – bruk pekelesing noen ganger for å sjekke at du IKKE gjetter. 3. La gjerne foreldre eller noen andre høre at du leser på en sikker og flytende måte. 	Fokus på å innøve og automatisere stavelseslesing.
Logg	Tenk gjennom hva som fungerte bra i denne timen. Hva fikk du til?	Motivasjon

Erfaringer viser at 90-minutters økter kan være i lengste laget for de yngste, mens det derimot passer godt fra 5.klasse og oppover. Derfor må øktene tilpasses aldersgruppa.

I gruppene er det viktig at antallet er maks fire elever, med så likt som mulig samme pedagogiske behov. De intensive lesekursene må samordnes med annen leseopplæring. Tekstene vi bruker på lesekurs skal være valgt med stort fokus på motivasjon hos elevene, og for mange handler dette om å «henge med» i undervisningen resten av elevgruppa har. Derfor er det viktig å bruke tekster fra pensum i tillegg til tekster med innhold elevene er interessert i.

Hva gjør vi etter lesekurset?

1. Faglærerne må kjenne til elevens lesenivå. Derfor må det være avsatt tid til samarbeid mellom lesekurslærer og faglærer.
2. Det aller beste er at elevene får tilpassede tekster, enten ved lettlestbøker eller at faglæreren skriver om teksten klassen jobber med. Dette kan gjøres på flere måter: Læreren har laget et rammenotat eller kolonnenotat elevene kan bruke selv. Læreren kan peke på en begrenset tekstmengde som eleven skal konsentrere seg om. Forklar elevene at det er mange vanskelige ord i teksten i stedet for å si at teksten er for vanskelig for eleven.
3. Begynn alltid ukjent stoff med begrepsavklaring for elevene. Vanskelige ord i teksten bør presenteres for alle, og gjerne også leses i læringspar.
4. **Være bevisst på lesebestillinger**, både når det gjelder arbeid på skolen og hjemme.
5. Å gjøre fagtekstene tilgjengelige for elevene – hjelp elevene med å finne lettlestversjoner på nett, appen «brettboka», å bruke textpilot eller andre hjelpemidler.
6. Bruk bevisst læringsstrategier – modeller for elevene og gi dem konkrete lesebestillinger.
7. Det er viktig at faglærerne henviser til aktiviteter fra lesekurset, slik at det blir tydelig for elevene at alt henger sammen (f.eks læringsstrategier som er brukt på lesekurset).

Kapittel 4

SKOLEBIBLIOTEK

Skolebiblioteket er et viktig redskap i arbeidet med å legge til rette for lesing, utvikling av leseglede og å lære elevene til å orientere seg i kunnskap. Det skal fungere som et læringscenter for elever og lærere.

Den enkelte skole må ha en egen plan for sitt bibliotek, og det bør gjenspeiles i skolens virksomhetsplan. Skolene skal ha en biblioteksansvarlig. Den biblioteksansvarlige skal ha kontakt med hovedbiblioteket, blant annet for å få hjelp til å kaste gamle bøker og skaffe nye. Skolebiblioteket må ha et utvalg av bøker tilpasset begge kjønn og forskjellige interesser. Biblioteksansvarlig informerer lærerne om nytt innhold i biblioteket, og har veiledning og omvisning med nye lærere.

Alle lærere er leselærere. De skal kjenne til skolebibliotekets innhold og vite hvor de finner bøker til sine fag. Læreren skal formidle videre til elevene hva slags type faglitteratur og skjønnlitteratur som passer til gitte oppgaver. Dette kan øke kunnskapen og hjelpe elevene til å nå læringsmålene sine.

For å stimulere leseglede og leseferdighet er det viktig at elevene finner fram til bøker som passer for dem. Gode barne- og ungdomsbøker kan bli liggende ulest hvis ikke en biblioteksansvarlig leselærer informerer, inspirerer og engasjerer elevene. Både fag- og skjønnlitteratur er et nyttig supplement til lærebøkene og til digitale kilder.

Lesestimulerende tiltak på ulike trinn

1. – 4. trinn:

- Lære låneregler, skikk og bruk på biblioteket.
- Bli kjent med organiseringen av bøkene, for eksempel i ulike sjangre.
- Bli kjent med bokanmeldelser.
- Delta i samtaler om bøker de har lest.
- Besøke Fredrikstad bibliotek, legge til rette for at alle får lånekort.

5. – 7. trinn:

- Lære elevene å finne fram i skjønn- og faglitteratur på egenhånd.
- Lære elevene kritisk bruk av ulike kilder, for eksempel leksikon, faglitteratur og digitale kilder.
- Det kan lånes bokpakker som klasser kan bruke, med bøker på for eksempel to eller tre nivå. Det kan lånes på hovedbiblioteket.
- Elevene skal skrive og dele bokanmeldelser og leseopplevelser med hverandre.
- Besøke Fredrikstad bibliotek, få tips om nye barnebøker. Sikre at alle får tilbud om lånekort.
- Skolebiblioteket bør knytte kontakt med lokale forfattere og invitere dem til skolen, for å fremme leseinteresse.

8. – 10. trinn:

- Den enkelte faglærer må være godt kjent med sitt fags utvalg av faglitteratur, og kunne veilede elevene i disse.
- Elevene bør få tilgang til å lese txt-heftene fra Foreningen Les! for å bli inspirert til å lese ny ungdomslitteratur.
- Det kan lånes bokpakker som klasser kan bruke, med bøker på for eksempel to eller tre nivå. Disse kan lånes på hovedbiblioteket og fylkesbiblioteket.
- Skolebiblioteket bør knytte kontakt med lokale forfattere og invitere dem til skolen, for å fremme leseinteresse.

Kapittel 5

SKOLE-HJEMSAMARBEID

For at leseplanen skal implementeres, er det viktig at **lesing i alle fag er et tema på alle foreldremøter og i utviklingssamtaler**. Resultater av kartlegginger kan gjennomgås i utviklingssamtaler og begreper som brukes fra læringsstrategiene bør forklares på foreldremøter.

På småskoletrinnet bør det i tillegg informeres om hvordan begynneropplæringen i lesing fungerer, og hvordan og hvorfor oppfølging av lesingen hjemme bør gjøres.

Det er viktig at foreldrene framsnakker lesing og sørger for at barna har tilstrekkelig tilgang på lesestoff. Voksne som leser er gode leseforbilder for barna sine.

Tips til hjemmet:

1. Bruk tid til samtaler og lesing med barnet hver dag.
2. Vis interesse for barnets lesing. Finn bøker på biblioteket sammen. Gi barnet bøker som det kan lese selv, og med innhold som passer for barnets alder og interesser.
3. Lytt til eller les bøker sammen med barnet; bruk gjerne lydbøker.
4. Vis glede over å lese selv, anerkjenn barnet når det leser.
5. Les for barnet og snakk om innholdet. Fortsett å lese for barnet selv om det har lært å lese selv.

Kilder

- Anmarksrud, Ø., & Refsahl, V. (2010). *Gode lesestrategier - på mellomtrinnet*. Cappelen akademisk forlag.
- Bibliotekene. (2018). *Sommerles*. Hentet fra <https://sommerles.no/>
- Bjerke, C. m. (2013). Personskjema. I *Ordriket*. Fagbokforlaget. Hentet fra <https://ordriket.no/data/f1e3925c-a19c-4f05-a5f2-ebe69e70aa70>
- Blichfeldt, K., Heggem, T., & Larsen, E. (2006). *Kontekst basisbok 8-10*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Bråten, I. (2009). *Leseforståelse*. Cappelen Forlag.
- Fogn Oppvekstsenter. (2015). *Læringsstrategier*. Hentet fra <https://strategiar.wordpress.com/>
- Foreningen !les. (2018). *Bokslukerprisen*. Hentet fra <http://bokslukerprisen.no/>
- Foreningen !les. (2018). *Foreningen !les*. Hentet fra <http://foreningenles.no/>
- Foreningen !les. (2018). *Txt leseaksjonen*. Hentet fra <http://txt.no/om-aksjonen/>
- Foreningen !les. (2018). *Uprisen*. Hentet fra <http://uprisen.no/>
- Frost, J. (2008). *Lesepraksis - på teoretisk grunnlag*. Cappelen.
- Hagtvet, B. E., & Palsdottir, H. (1992). *Lek med språket*. Universitetsforlaget.
- Haugesundskolen. (2018). *Leseplan Haugesundskolen*. Hentet fra <http://docplayer.me/25685158-Leseplan-trinn-haugesundskolen.html>
- Herrlin, K., & Lundberg, I. (2018). *Min egen leseutvikling*. Hentet fra https://www.cappelendammundervisning.no/sek-asset/external-resources/9788202274153-Skjema_MinEgenLeseutvikling_og_Elevens_leseutvikling.pdf
- Kartleggeren*. (2018). Hentet fra <https://kartleggeren.no/>
- Klyve skole. (2010). *Høyfrekvente ord*. Hentet fra http://www.klyve.skole.skien.no/index.php?pageID=660&page=hoyfrekvente_ord
- Lesesenteret. (2018). *Bokstavprøve*. Hentet fra https://lesesenteret.uis.no/getfile.php/13263765/Lesesenteret/Bøker%20og%20hefter/pdf_utgaver/Bokstavprove_web.pdf
- Lesesenteret. (2018, mai 24). *Språkleker*. Hentet fra <http://lesesenteret.uis.no/getfile.php/135158/Lesesenteret/pdf-filer/spraakleiker.pdf>
- Lesesenteret i Stavanger. (2014). *Læringsstrategier i praksis*. Hentet fra <http://lesesenteret.uis.no/article.php?articleID=82572&categoryID=13483>

- Lundberg, I., & Herrlin, K. (2008). *God leseutvikling*. Cappelen Damm AS.
- Midtsund, M. (2004). *Vygotskys teorier*. Hentet fra http://www.midtsund.net/Hjemmeside/pedagogikk/oppslagsverk/vygotskys_teorier.htm
- Mossige, M. (u.d.). Hentet fra Lesing og læringsstrategier: <http://lesesenteret.uis.no/getfile.php/1336695/Lesesenteret/NyGIV/pdf/NY%20GIV%20Lesing%20og%20l%C3%A6ringsstrategier%20Trondheim%20publisering%20x.pdf>
- Mossige, M. (2012). *Hva er læringsstrategier?* Hentet fra http://www.skrivesenteret.no/uploads/files/NyGIV_PDF/Hva%20er%20læringsstrategier.pdf
- Ny Giv. (2012). Hentet fra Faglærer og leselærer: <http://slideplayer.no/slide/1930042/>
- Refsahl, V. (2013). Hentet fra Leseopplæring på grunnleggende nivåer for unge og voksne: <http://lesesenteret.uis.no/getfile.php/1368790/Lesesenteret/NyGIV/V.Refsahl%2C%20Tiltak%20lesevaner%5B1%5D.pdf>
- Refsahl, V. (2017). Leseopplæring. (Kråkerøyskolene, Intervjuer)
- Santa, C., & Engen, L. (2003). *Lær å lære*. Stiftelsen dysleksiforskning.
- Skrivesenteret. (u.d.). *Prosessnotat i matematikk*. Hentet fra <http://www.skrivesenteret.no/ressurser/prosessnotat-i-matematikk/>
- Stangeland, T., & Forsth, L.-R. (2007). *Lesestrategier*. Hentet fra <http://hurtiglesing.no/Lesestrategier/Lesestrategiens%20hovedprinsipper.htm>
- Store norske leksikon*. (2018). Hentet fra <https://snl.no/>
- Trageton, A. (2012, februar). *Arnetrageton.no*. Hentet fra At skrive sig til læsning: <http://www.arnetrageton.no/Tekstskaping/Artiklar/AtskrivesigtillaesningLeseopdagogen-nr-2-2012.pdf>
- Østhus, H. (2012). *Strategier*. Hentet fra <https://strategiar.wordpress.com/tankekart-med-bilete/>